

Halima Korkut

O VAKUFIMA U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI

Cilj ovog rada je da se u kraćem prikazu ukaže na neke značajnije vakufe i njihov nastanak i razvoj na području nekadašnjeg zvorničkog sandžaka, odnosno njegovog bosanskog dijela (zapadno od Drine), tj. kasnijeg tuzlanskog okruga koji je obuhvatio cijelu oblast današnje sjeveroistočne Bosne. Za cjelovit prikaz trebalo bi više rada na raspoloživim izvorima, pa ćemo se uglavnom ograničiti na publikovane i poznate radove i samo na neke dostupne izvore. Zbog promjena u dugom razvoju (jedni vakufi su propadali a drugi se formirali) ovdje neće biti sve u pojedinostima istaknuto i navedeno, ali će se omogućiti globalniji uvid u značaj i karakteristike vakufskih institucija ovog područja. O vakufima uopće dosta je pisano a obrađivani su i vakufi sjeveroistočne Bosne, naročito za raniji period (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7).

Kao što je u obrađivanim radovima već naglašavano (1, 2, 4, 5), vakufi su imali primaran značaj u formiranju i daljnjoj urbanizaciji gradskih naselja. Poznata je činjenica da je formiranje gradskih naselja (kasaba) započinjalo podizanjem muslimanskog kulturnog objekta (mesdžid, džamija), a i u kasnijem urbanom i privrednom razvoju vakufi stalno igraju odlučujuću ulogu (1, 2, 4). Ponegdje je vakif podigao niz objekata (kultnih, privrednih, prosvjetnih) da je samim tim naselje dobilo status kasabe. Jedan karakterističan primjer osnivanja gradskog naselja podizanjem više objekata jednog vakifa na ovom području je formiranje Nove Kasabe na Jadru, koja je nastala u prvoj polovini XVII vijeka, zahvaljujući vakufu Musa-paše, budimskog vezira (8). Vakufski objekti su sa urbanog aspekta činili jezgro svih gradova i davali su snažan podsticaj općem razvoju gradskih naselja, rješavajući niz potreba stanovništva, prvenstveno vjerskih, ali i socijalnih, kulturnih i humanitarnih. U kasnijem vremenu, međutim, podižu se kulturni objekti (džamije, mesdžidi) i po selima i osnivaju se vakufi za održavanje tih objekata.

Najznačajniji urbani centri u ovoj oblasti pa, prema tome, i najznačajniji vakufi nastali su u stalnim i povremenim sjedištima zvorničkih sandžakbega: Zvorniku, Donjoj i Gornjoj Tuzli. I u svim drugim kasabama u ovoj oblasti, formiranim u XVI vijeku, osnivani

su manje ili više značajni vakufi (Gračanica, Bijeljina, Gradačac, Srebrenica, Brčko).

O vakufima u samom Zvorniku imamo dosta podataka na osnovu popisa u XVI vijeku (2, 5). Treba spomenuti brz razvoj Zvornika već u samom početku turske vlasti, uglavnom kao rezultat toga što je bio administrativni centar, sjedište sandžak-bega. Kasaba je u Zvorniku nastala kao jedna od prvih u Bosni (zajedno sa Sarajevom) (4). U prvoj polovini XVI vijeka spominju se tu četiri vakufa (5) čije se osnivanje ne može tačno datirati, ali je moguće i da su nastali znatno ranije jer se trojica vakifa spominju kao umrli. Po visini zavještane sume najznačajniji je bio vakuf »umrlog Hadži Mehmeda« koji je zavještao 5.400 akči, a godišnji prihod tog vakufa se sastojao iz interesa od davanja na zajam zavještane gotovine i zakupnine 23 dućana. Bio je namijenjen plaćanju službenika jedne džamije i dva mesdžida. Vakuf »umrlog Bahši-bega«, 3.163 akče, imao je prihode sela Bratojevići, mlinove i dućane, a prihod vakufa bio je namijenjen održavanju tekije i musafirhane, te javnih česmi i za plaću imama u mesdžidu. Isti vakif je podigao i most preko Drinjače i uz njega karavan-saraj, a za njihovo održavanje zavještao je nešto zemlje. Vakuf »umrlog Sinan-bega«, koji je podigao više objekata i zavještao njihove prihode, bio je namijenjen za izdržavanje imareta i medrese u Novom Pazaru. Najzad, najmanji je bio vakuf Hadži Sinana, 765 akči, namijenjen za plaću muallima u mektebu. Potkraj XVI vijeka u Zvorniku se spominju i tri džamije koje su, svakako, imale svoje vakufe iz kojih su se izdržavale (Hadži Durgutova, Husein-begova i Mehmed-Čelebijina). Još se spominju dva manja, nesamostalna vakufa, koji se sastoje iz uvakufjene gotovine (Hasan-begov vakuf, 4.200 akči gotovine, za učenje Kur'ana u crkva- džamiji i popravak mosta kod tekije, te vakuf Đule, kćeri Širmerda od 1.100 akči) (5).

Za dugi period nemamo podataka. Upoređujući navedene najranije podatke sa podacima početkom austrijske vlasti, koje daje Proračun vakufa (9) vidimo da se u Zvorniku navode vakufi 10 džamija i to pod nazivima: Begsu, Divić, Hadži Durgut, Fethije, Kozluk, Hadži Mahmud, Namazgjah (mjesto za molitvu — musalla), Hadži Selim, Skela i Zamlaz. Ovi vakufi ukupno imaju oko 3.300 forinti prihoda. Spominje se da postoje vakufname Hadži Durgut, Hadži Mahmud i Zamlaz džamije. Najveći je vakuf Namazgjah džamije sa ukupnim prihodom od 1.655 forinti koji se sastojao od zakupnine za han, tri magaze, jednu kuću, jednu kafanu, 12 dućana, jednu sobu, te nešto interesa za pozajmljivani novac i nešto zakupnine od građevinskih zemljišta (mukata). Izdaci su mu se sastojali od plaća mutevelije, imama i mujezina (koji je i feraš), te troškova za učenje Kur'ana, popravak i održavanje džamije. Vakuf Fethije džamije je, moguće, identičan sa već spomenutim vakufom Hadži Mehmeda (uporediti 5). Drugi po veličini je vakuf medrese čiji se ukupni prihodi od 1.275 forinti sastoje od zakupnine za 4 dućana, 2 kuće, 7 magaza i jednog podruma te prihoda od dvije bašče. Od toga se podmiruju plaće mutevelije, muderisa, nazira i be- vaba, te održavaju postojeći vakufski objekti. Zanimljivo je da se spomene da je ovaj vakuf pozajmio novac od vakufa Namazgjah džamije te mu plaćao i interes. Pet džamija je imalo i prateće mektebe, čiji

su se muallimi izdržavali iz sredstava vakufa (Begsu, Fethija, Hadži Mahmud, Skela i Zamlaz džamija). U rashodima Divić džamije spominje se popravak mekteba, ali se ne navodi plaća muallima. Dvije džamije (Begsu i Fethije) imale su i svoje vodovode za čije popravljanje su bili zaduženi ljudi koji su za to primali stalnu plaću iz vakufskih sredstava. Na području Zvornika spominje se i Hadži Nur-begov vakuf u Skočiću.

Jedan od najznačajnijih vakufa ovog područja je svakako Turali-begov vakuf u Tuzli (Donjoj, prema ranijoj podjeli na Gornju i Donju Tuzlu). Detaljno je opisan (7), a sačuvana je presuda u kojoj je praktično prepisana vakufnama tako da imamo mnogo podataka o izvornoj namjeni i objektima tog vakufa. Vakuf je osnovan u drugoj polovini XVI vijeka a, osim u Tuzli, Turali-begovi vakufski objekti nalazili su se još u Iloku, Foči, Čačku, te u blizini Prače. U samoj Tuzli Turali-beg je sagradio džamiju, mekteb, hamam, vodovod, han i 38 dućana, te sve ovo uvakufio (7). Pored toga, ostavio je i jednu bašću i četvrtinu prihoda od slane vode i 300.000 dirhema gotovine. Donja Tuzla je bila i sjedište mutevelije vakufa za sva navedena mjesta, osim Iloka, gdje je postojao poseban mutevelija. Ograničivši se na objekte u Tuzli, mi ćemo pokušati da damo kratak prikaz ovog vakufa na osnovu spomenutog izvora (7).

Turali-beg je odredio da se daje gotov novac na zajam trgovcima, bogatijim građanima i zanatlijama koji su stalno nastanjeni u zvorničkom kadiluku, tako da donosi 10% prihoda godišnje, ali »da pri tome ne bude nimalo sumnje na kamatu i na način da ne bude opasnosti da propadne gotovina«, što praktično znači da se mora naći odgovarajuća pravna forma kako se to, uostalom, činilo i u drugim sličnim slučajevima. Tražio se jak zalog za posuđivanje gotovine i imućna jamca, ili bar jedno od to dvoje. Pored toga je ostavio i poljoprivredna dobra (zemlje) na kojim su radili robovi i odredio da im se za sjetvu daje sjeme žita, s tim da četvrtinu daju od prihoda vakufu. O svim poslovima ovog vakufa brinula su se, dakle, dvojica mutevelija, jedan u Tuzli i drugi u Iloku i jedan nazir. Kao nazira Turali-beg je odredio svog sina Muhamed-bega i dalje njegove potomke, a za mutevelije je odredio da im funkcija bude doživotna, ali ne i nasljedna. Za održavanje i popravljanje objekata u Tuzli (džamije, vodovoda, banje, hana i dućana) odredio je tri dirhema dnevno i još jedan dirhem za hasure, svijeće i ostale sitne potrebe za džamiju. Što se džamije tiče uvjetovao je da imam, hatib i muallim bude jedna osoba, sa plaćom od osam dirhema, a da mujezin bude kalfa (pomoćni muallim) u mektebu i ujedno kajjim (podvornik u džamiji), dakle jedna osoba a tri službe, te da on i uči jedan džuz Kur'ana u džamiji dnevno, a za sve to će dobijati sedam dirhema. Za ovu drugu funkciju, muezina, on je i imenovao nekog Muhameda. Pored toga je odredio još jednog mujezina u džamiji sa plaćom od tri dirhema dnevno.

Već je spomenuto da je Turali-beg ostavio i četvrtinu prihoda slane vode. To znači da su ti prihodi od soli njemu pripadali kao vlasništvo. Ovo zavještanje prihoda od soli nije nipošto bilo izuzetak, jer je ono kasnije bilo česta pojava. Tako se iz popisa vakufa (5), kojeg dalje u cjelini navodimo, vidi da je u periodu od 1701. do 1774. plaća

službenika u vakufima određivana u danima slane vode. Evo navedenog popisa (5):

Gornja Tuzla — Samostalni vakufi: 1. Vakuf Hadži Iskenderove džamije — ukupno 48 dana slane vode; 2. Vakuf džamije Alije, amila — 7,5 dana; 3. Vakuf Dragčinove džamije — 1 dan; 4. Vakuf Hadži Huseinove džamije — 7 dana; 5. Vakuf Hadži Bajezidove džamije i mekteba — 9 dana; 6. Vakuf Hadži Hasanovog mesdžida — 12 dana; 7. Vakuf mesdžida sandžak-bega Mustafa-bega — 2 dana; 8. Vakuf Ishak-begove muallimhane (medrese) — 11 dana; 9. Vakuf Bešir-efendijinog mesdžida — 1 dan; 10. Vakuf Hadži Hajdarovog mesdžida — 3 dana; 11. Bali-begov vakuf (imare) — 9 dana; 12. Vakuf Musalle — 2 dana. — Nesamostalni vakufi: 1. Vakuf Hadži Mehmeda — 5 dana; 2. Hadži Ibrahimov vakuf — 2 akče dnevno (jedini izuzetak); 3. Hadži Ebu Bekirov vakuf — 2 dana; 4. Davud-begov vakuf — 6 dana; 5. Redžeb-agin vakuf — 1 dan.

Donja Tuzla — Samostalni vakufi: 1. Vakuf Behram-begove džamije i medrese — 34,5 dan slane vode; 2. Vakuf Mehmed-agine džamije — 16 dana; 3. Vakuf Husein-čaušove džamije — 6 dana; 4. Vakuf Turali-begove džamije — 27 dana; 5. Vakuf džamije Kosunce Osman-bega — 9 dana; 6. Vakuf džamije Osmana, čehaje — 4 dana; 7. Vakuf Hadži Hasanove džamije — 23 dana; 8. Vakuf Mehmed-efendijinog mesdžida — 19 dana; 9. Vakuf Arslan-čaušove džamije — 14 dana; 10. Vakuf Amber-hatun džamije — 12 dana; 11. Vakuf Pirije, samardžije — 4 dana. — Nesamostalni vakufi: 1. Hadži Mahmudov — 6,5 dana; 2. Derviš Hasan-begov vakuf — 4 dana, (u ovom popisu se još navodi vakuf Ahmed-bega Tibelića, ali iznos nije evidentiran u datom izvoru).

Iz ovog popisa se vidi značaj proizvodnje soli za održavanje vakufa, a ujedno i značajan napredak Gornje i Donje Tuzle, te nastanak većeg broja objekata koji su se izdržavali vakufskim sredstvima. Pored džamija, mekteba i mesdžida u Gornjoj Tuzli se spominju medresa i imare, a u Donjoj Tuzli takođe medresa.

U Proračunu vakufa (9) na početku austrijske vlasti obje Tuzle se zajedno navode. Spominje se 12 džamija koje se izdržavaju iz sredstava vakufa: Amil Ali džamija, Bajazid džamija, Behram-beg vakuf, Bijela džamija, Drakčin džamija, Hadži Hasan, Hadži Husein, Mostar džamija, Musalla vakuf, Potok džamija, Hadži Skender, Turali-beg. Pored toga, spominju se još i vakuf čaršijskog mekteba (sa neznatnim prihodom od interesa na pozajmljivani novac privrednicima, a koji se troši na popravak mekteba), vakuf Stare medrese (prihodi od kirije dva dućana i interesa, troše se za plaće dva muderisa i mutevelije) i vakuf Husein-age Hadžimehmedovića (prihod od interesa, rashodi: plaće mutevelija, dva muderisa, devrihana i popravak medrese). Većina vakufa nema vakufname, osim Turali-begovog i vakufa Husein-age Hadžimehmedovića. Vakufi navedenih džamija su većinom maleni, prihodi se uglavnom sastoje od interesa na gotovinu i zakupnina od zgrada, odnosno od prihoda manjih parcela zemljišta. Dva najznačajnija i najjača su vakuf Hadži Hasanove džamije (2.951 forinta prihoda od kirije za 11 dućana, kuću, pekaru i han, što se troši na plaće mutevelije, imama i hatiba, muallima, devrihana i feraša te troškove održavanja zgrada) i

Turali-begov (1.270 forinti — od zakupa za 64 njive i interesa na 700 forinti; troši se za plaće službenika i potrebe džamije).

Prva sagrađena džamija u Bijeljini, Sulejmanija (tj. podignuta za vrijeme vladavine sultana Sulejmana, 1520-1566), izdržavana je iz državnih sredstava (5). Podignuta je početkom druge polovine XVI vijeka, a pored nje su postojali još mekteb i hamam. Nešto kasnije je u okolini Bijeljine podignut još jedan mesdžid koji je kasnije, razvojem grada, ušao u okvire periferne mahale (5). U vrijeme Evlije Čelebije, polovinom XVII vijeka, Bijeljina je imala pet mahala i, vjerovatno, približno toliko džamija, odnosno mesdžida, ali o njima nema detaljnijih podataka. Prema podacima iz prve polovine XVIII vijeka za održavanje Sulejmanije džamije i mekteba, tj. za plaće imama i hatiba, vaiza, sibjan muallima, mujezina i feraša, te za osvjetljenje i prostirku trošeno je 25.175 akči godišnje (1). Proračun vakufa za 1889 godinu (9) na području Bijeljine spominje vakufe džamija: Atik, Vedžihi paša, Atik džamija u Janji, džamija u Turskim Janjarima i džamija u Koraju. Pored toga, spominju se vakuf Ahmed-age Krpića (prihod: kirija za tri dućana i magazju te od groblja, rashod: plaća imama, mujezina i popravak vakufskih zgrada) i vakuf Hadži Ahmed-bega Salihbegovića (prihod: kirija za pekara i njivu, te od zemljišta i groblja, rashod: plaće imama i mujezina i popravak zgrada). Najznačajniji je vakuf Atik džamije (vjerovatno je to prvobitna Sulejmanija džamija) koji ima prihode od kirija 9 magazja, kuće i tri dućana te nešto od mukate i prihoda od groblja. Od toga se plaćaju imam, muderis i mujezin, te popravljaju vakufske zgrade i džamija. Ni za jedan od spomenutih vakufa nije poznata vakufnama.

Polovinom XVII vijeka Evlija Čelebija spominje u Srebrenici šest džamija, tekiju, tri mekteba, han i hamam. Vjerovatno početkom XVIII vijeka, nakon što su franjevci za vrijeme bečkog rata (1683-1699) bili pobjegli iz Srebrenice, u džamiju je pretvorena i franjevačka crkva sv. Marije, a vakif nove džamije bio je izvjesni Skender (5). U Proračunu vakufa za 1913 (10) na području Srebrenice se spominju vakufi osam džamija (Bratunac, Crvena rijeka, Čaršijska, Dobrak, Hadži Iskender — Bijela, Petrić, Potočani i Tokoljak) i Musalle, te vakufi: medrese, mektebi ibtidaije, ženskog mekteba i Orlović Hamzade u Konjevićima. Ovaj posljednji vakuf je korišten za izdržavanje tekije koja je prvobitno bila musafirhana, a bila je vrlo značajna za ovaj kraj i zbivanja u njemu (5).

Već je spomenut značajan vakuf Musa-paše, budimskog vezira, iz 1643. godine. Osnivanje ovog vakufa na području Vlasenice predstavljalo je, u stvari, osnivanje naselja Nove Kasabe (8). Još 1889. ovaj vakuf je bio dobro očuvan (9) i prihodi (kirija za 2 kuće, 2 kafane i han te dohodak od više zemljišnih posjeda) ukupno su iznosili 1105 forinti. Izdaci su bili znatno manji (551 forinta), a u njih spadaju plaće: mutevelije, imama, mujezina, kajjima, katiba, džabije i feraša, te razni izdaci tekućeg održavanja.

Osim ovog vakufa na području Vlasenice, koja se administrativno nalazila u okviru bosanskog sandžaka, spominju se još vakuf džamije u Knežini i vakuf Vacatina džamije te vakuf Mulabega Šahbegovića. Za ovaj posljednji se spominje da vakufnama postoji, a prihodi

(kirija 7 dućana, 2 kafane, kuće i gradilišnog zemljišta te interesa od pozajmljivanog novca) troše se za popravak vakufskih zgrada i džamije te rasvjetu džamije (9). On se, međutim, ne spominje 1913. godine (10), ali zato susrećemo vakuf Derventa džamije u Derventi, Kruševci džamije u Kruševcima, Sultan Fatih Mehmed u Vlasenici, uz već spomenute vakufe. Vakuf Sultan Mehmed Fatiha imao je prihod od 1280 kruna što se dobijalo od više kirija i zakupa, a od toga se davala plaća imamu, trojici mujezina i muteveliji i popravljale su se i održavale zgrade.

Iako se Brčko razvijalo nešto kasnije od spomenutih mjesta (vidjeti 5), ipak u 1889. susrećemo vakufe za džamiju Donja Azizija, džamiju u Brezovom Polju, džamije u Gornjem i Donjem Čeliću, te u Turskom Rahiću (9). Također, u Brčkom postoje, prema Proračunu vakufa (9), i tzv. Ujedinjeni vakufi koji, od svojih prihoda (kirija za dućane, 6 magaza, 2 sobe i kafanu, 2 podruma i 2 gradilišta, te dohodak od bašci), plaćaju: imame u Dizdarovoj, Novoj, Pašinoj i imama i muallima u Staroj džamiji, tri muallima za žensku djecu, četiri mujezina (od kojih je jedan i muallim za žensku djecu), dva muderisa, džabije, katiba i feraša te održavanju džamije. Svakako bi nastanak ovog »ujedinjenog vakufa« i njegov istorijat bili vrijedni detaljnije obrade.

Treba svakako istaći značajan doprinos trojice gradačaćkih kapetana, Osmana i njegovih sinova Murata i Huseina (11). Oni su ukupno sagradili tri medrese, dvije džamije, sahat kulu i česmu, te ostavili značajan vakuf za izdržavanje tih objekata (11). Osman kapetan je obnovio Bijelu džamiju u Modriči, sagradio džamiju u Gračanici, han u Modriči te izgradio i dvije medrese (u Gradačcu i Gračanici) i česmu pred medresom u Gračanici (11). Iako Kreševljaković (11) navodi da je i njegov sin, Murat-kapetan, sagradio po jednu medresu u istim mjestima ovaj podatak je u kontradikciji sa njegovim navodom da su ukupno sagrađene tri medrese (11). Murat-kapetan je također popravio i česme u Gračanici koje je podigao njegov otac. Iza Husein-kapetana ostala je vrlo lijepa džamija i sahat kula. Sve ove zadužbine sagrađene su početkom XIX vijeka. U proračunu vakufa (9) spominje se vakuf kapetana Murata, Huseina i Osmana u Gradačcu, koji se izdržava od zakupnine za 16 dućana, kuću i magaz u Gradačcu, te 17 dućana u Modriči i zemljišne mukate (9). Od toga su se plaćala dva imama, muderis, mujezin (koji je i feraš) i džabija u Gradačcu, imam i muderis u Modriči te sahačija u Gradačcu, a također su se održavali navedeni objekti. Pored ovog postojao je i odvojen vakuf Osman-kapetana u Gračanici koji je, od kirije 11 dućana, pekare, hana, 1/2 mlina i jedne sobe, plaćao muteveliju, tri muderisa, jednog pomoćnog muderisa i bevaba, te održavao zgrade. Da li je vakuf Nove medrese, od kojeg su se plaćali službenici te medrese, bio prvobitno Murat-kapetanov, nije sigurno.

Na početku austrijske vlasti Gradačac i Gračanica imali su više vakufa (9). Navedeni Proračun (9) nabroja u Gračanici da se dvadeset džamija održava ili im se službenici plaćaju iz sredstava vakufa. To su: Ahmed-paša, Brešnica, Čiriš, Čekanić, Hadži Džafer, Drapnik, Gavsalić, Grapska, Hidajet, Klokotnica, Novi mejdan, Muderisović Mula Mustafa, Olovi džamija, Donja i Gornja Orahovica, Paša zade džamija, Pervane, Potok, Soko i Sladna džamija. Pored toga Hadži Bećir-begov

vakuf plaćao je hatiba, muderisa i pomoćnog muderisa, a vakuf Hadži Fatima-hanume davao je pored plaća muderisa i muallima još i za rasvjetu džamije, ali nije sigurno o kojim se džamijama radi. Pored mekteba, koji je uz džamiju u Gornjoj Orahovici, još postoje i samostalni vakufi za pet mekteba (Ahmed-paša mekteb, Brešnica mekteb, Čiriš mekteb, Paša-zade mekteb i mekteb u Stjepan polju). Još se spominju: vakuf Lipa česme i vakuf Nove medrese.

Aktivnost na osnivanju vakufa nastavlja se i u novije vrijeme. Pri kraju XIX i početkom XX vijeka javlja se niz manjih vakifa koji ostavljaju zadužbine u razne svrhe. Zanimljiv primjer je vakufnama Tahira-hanume Tuzlić koju navodimo jer u njoj vakifa izričito namjenjuje dvije stipendije za školovanje u oblasti prirodnih nauka što je interesantan spoj jedne tradicionalne institucije i strujanja modernog vremena.

L I T E R A T U R A

1. HANDŽIĆ, ADEM: Postanak i razvitak Bijeljine u XVI vijeku. POF XII-XIII/1962-1963 (1965), str. 45-74.
2. HANDŽIĆ, ADEM: Zbornik u drugoj polovini XV i u XVI vijeku. POF XVI-XVII/1966-1967 (1970).
3. HANDŽIĆ, ADEM: O islamizaciji u sjeveroistočnoj Bosni u XV i XVI vijeku. GDI BiH XVIII 1968-1969, str. 141-196.
4. HANDŽIĆ, ADEM: O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI stoljeću — uloga države i vakufa. POF XX/1975, str. 133-169.
5. HANDŽIĆ, ADEM: Tuzla i njena okolina u XVI vijeku, Sarajevo, 1975.
6. HODŽIĆ, ŠABAN: Vakufnama tuzlanske dobrotvorke (vakife) Tahira-hanume Tuzlić. ČLANCI I GRAĐA za kulturnu istoriju istočne Bosne IV (1960), str.153-160.
7. KREŠEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: Turali-begov vakuf u Tuzli, Sarajevo, 1941.
8. BEJTIĆ, ALIJA: Nova Kasaba u Jadru. GDI BiH XI/1960 (1961), str. 225-249.
9. ZEMALJSKO VAK. POVJERENSTVO: Proračuni vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1889.
10. VAKUFSKO-MEARSABORSKI ODBOR U SARAJEVU: Proračuni vakufa u Bosni i Hercegovini za godinu 1913.
11. KREŠEVLJAKOVIĆ, HAMDİJA: Kapetanije u Bosni i Hercegovini. Sarajevo, 1954.

SUMMARY

The paper treats some aspects of the institution of the VAKUF on the territory of south-eastern Bosna. The significance of the first vakufs for urban development on this territory and their significance in the development of kasabas (small towns) is emphasised. The more important vakufs in the bigger centres are described in some detail and data cited of their power and economic significance. The further development of vakufs is shown to the degree possible from the available sources, together with their situation in the period after Austrian occupation. Some examples of vakufs in the modern period are also given and certain changes in the conception of this institution, that have appeared with new circumstances, are discussed.